Årsrapport 2011 Russland og internasjonale relasjoner i nordområdene (NORRUSS)

Året 2011

Forskningsrådet inngikk to delegasjonsavtaler med Utenriksdepartementet ved Seksjon for Nordområdeprosjektet, energi og ressurser og ved Seksjon for Russland, Eurasia og regionalt samarbeid. Forskningsrådet mottok også et tilskudd fra førstnevnte seksjon til en satsing på «Asias rolle i nordområdene». Til sammen omfatter bevilgningene 105 millioner kroner for perioden 2011-2016.

Programstyret hadde i desember et møte og la de nye rammene for programmet, med et nytt programdokument som skulle behandles av divisjonsstyret i februar 2012.

Det institusjonsforankrede prosjektet Geopolitikk-Nord i regi av IFS avholdt sin internasjonale konferanse i Washington i samarbeid med CSIS i 2011. Referansegruppen hadde sitt årlige møte med prosjektet.

Det ble bevilget midler til to nye forskerprosjekter:
Federal Russian Politics: Modernizing Northern Economies, FNI
Modernizing the Russian North: Politics and Practice, NUPI

Programmets overordnede mål

NORRUSS er et samfunnsvitenskapelig forskningsprogram som har som mål å frembringe kunnskap av relevans for norsk utenrikspolitikk og utbyggingen av internasjonale relasjoner i nord, og for norsk-russiske relasjoner innenfor næringsliv, politikk, forvaltning og det sivile samfunn.

Programmet omfattet i 2011 de fire tematiske områder, i henhold til INOR-planen:
1. Internasjonalt samarbeid, folkerett og geopolitikk
2. Russisk politikk og samfunnsforhold
3. Russisk ressurs- og miljøforvaltning og norsk-russisk samarbeid på dette feltet
4. Forutsetninger for norsk-russisk næringssamarbeid

Målet vil realiseres gjennom:
• å bygge opp langsiktig, strategisk kompetanse, bl.a. gjennom doktorgradsprosjekter.
• å bidra med kunnskap som kan gi svar på aktuelle problemstillinger gjennom forskningsprosjekter med anvendt siktemål.
• å være fleksibelt i forhold til nye problemstillinger og kunne gi støtte til forskningstemaer som ennå ikke er identifisert.
• å formidle aktivt forskningsresultater til politiske myndigheter, forvaltning, næringsliv og andre grupper som er involvert i norsk-russisk samarbeid og internasjonale spørsmål i nord.

GEOPOLITIKK-NORD dekker ett av NORRUSS programmets tematiske områder. GEOPOLITIKK-NORD skal bidra til å bygge et sterkt fagmiljø med kompetanse på utenriks- og sikkerhetspolitikk som grunnlag for strategi- og politikkutforming hos norske myndigheter. Et viktig mål er å produsere ny kunnskap om utenrikspolitiske spørsmål av særlig relevans for nordområdene og styrke det fragmenterte norske fagmiljøet på dette feltet.

Økonomi og prosjektomfang

Disponibelt budsjett i 2011: 28,7 millioner kroner

Forbruk i 2011: 10 504 000. Årsak til forbruk på 30 prosent er at det kom tilleggsmidler siste halvdel av 2011 på til sammen 20 millioner kroner fra Utenriksdepartementet (Seksjon for nordområdeprosjektet, polarsaker, energi og ressurser) som ledd i en ny treårig satsing.

Programmets finansieringskilder i 2011:Utenriksdepartementet, Seksjon for nordområdeprosjektet, polarsaker, energi og ressurser.

Antall og type prosjekter i 2011: to forskerprosjekter og ett institusjonsforankret strategisk prosjekt

Vurdering av måloppnåelse og faglige utfordringer

NORRUSS programmet er i driftsfase gjennom oppfølging av tre prosjekter, men har parallelt jobbet med å bygge opp programmets finansiering og det har vært fokusert på å styrke de områdene som dreier seg om russisk samfunn og politikk, russisk forvaltning av miljø- og ressurser, i tillegg til å styrke norsk kunnskap om russisk næringsliv og økonomi.

Programmet har vært presentert på det årlige samrådsmøtet mellom Forskningsrådet og Utenriksdepartementet, i tillegg til separate møter mellom Avdeling for globale utfordringer i Forskningsrådet og med den seksjon i departementet som håndterer Russland og nordområdene, nå: Seksjon for Nordområdeprosjektet, energi og ressurser og Seksjon for Russland, Eurasia og regionalt samarbeid. Forskningsrådet har også presentert programmet for andre relevante departementer (MD og NHD).

Geopolitikk-Nord, som består av 8 delprosjekter, er policy orientert, brukerrettet og har høy grad av internasjonal aktivitet gjennom sitt samarbeid med The Center for Strategic and Internation Studies (CSIS) i Washington DC, Stiftung Wissenschaft und Politikk (SWP) i Berlin og Moscow State Institute of International Relations (MGIMO). Institutt for forsvarsstudier forvalter et utbredt tverrinstitusjonelt samarbeid i Norge der aktive samarbeidspartnere er Universitetet i Oslo (UiO), Fridtjof Nansens institutt (FNI) og Universitetet i Tromsø (UiTØ). Andre forskningsmiljø med svakere tilknytning til prosjektet deltar også.

Geopolitikk-Nord representerer et sterkt faglig miljø for sikkerhetspolitiske spørsmål knyttet til Arktis og nordområdene, nasjonalt så vel som internasjonalt. Geopolitikk-Nord har publisert et betydelig antall artikler, analyser og kommentarer. Forskerne har bidratt i norsk og internasjonal debatt gjennom allment tilgjengelige kanaler. Internettsiden www.geopoliticsnorth.com har som mål å være en åpningsport til Geopolitikk-Nords aktivitet så vel som til andre relevante publikasjoner, lenker og arrangementer. Den holdes løpende oppdatert og har gode besøkstall fra innland og utland. Prosjektet har også årlige møter med brukerne en Advisory Group. Forskningsrådet har ikke vært representert i denne.

Nøkkeltall, 2011

Antall prosjekter: 3, hvorav to nye i 2011

Dr.gradsstipendiater: 2 kvinner (totalt antall årsverk: 2)

Postdoktorstipendiater: 1 mann(totalt antall årsverk: 1)

Prosjektledere: 3, hvorav to menn og én kvinne

Måltall kvinner 2011-2014

Det har ikke vært noen endring i kjønnsfordelingen i prosjektene.

Resultatindikatorer, 2011

Vitenskapelige artikler med referee:5

Vitenskapelige artikler uten referee:5

Annen publisering/kommunikasjon: 100 (hvorav 97 fra prosjektet Geopolitikk-Nord som er inne i sitt avsluttende år)

Kommentarer til tallene: Det institusjonsforankrede prosjektet Geopolitikk-Nord har publisert godt og har gitt svært mange faglige presentasjoner.

Viktigste aktiviteter i 2011

Programmet gjennomførte en utlysning med påfølgende søknadsbehandling og tildeling i begynnelsen av året. Programstyret påbegynte arbeidet med nytt programdokument på slutten av året etter inngåtte avtaler med Utenriksdepartementet. Forskningsrådet deltok i felleutlysning innenfor ERA.net RUS. Forskningsrådet har avsatt NOK 4 millioner for årene 2012-2013 til dette formålet og midlene skal administreres gjennom NORRUSS-programmet.

Forskningsfaglige:
Det institusjonsforankrede prosjektet Geopolitikk-Nord avholdt sin internasjonale konferanse i Washington i samarbeid med CSIS i 2011.

Kommunikasjons- og formidlingstiltak:
NORRUSS-programmet har publisert sitt andre fakta-ark som er å finne på programmets hjemmeside:www.nfr.no/norruss
Geopolitikk-Nord oppdaterer stadig sin nettside: www.geopoliticsnorth.org

Tiltak som bidrar til økt rekruttering av kvinner (der dette er relevant):
Geopolitikk-Nord har en mannlig prosjektleder og 1/3 av forskerne som deltar er kvinner. De to nye prosjektene som er startet i programmet er ledet av hhv. en mannlig og en kvinnelig prosjektleder.

Driftsrelaterte aktiviteter:
Programstyret har hatt to møter, ett i januar og ett i desember 2011. Referansegruppen til Geopolitikk-Nord hadde sitt årlige møte med prosjektet i januar 2011.

På sitt første programstyremøte gjennomførte programstyret søknadsbehandling og fordelte en bevilgning fra Utenriksdepartementet over Barents 2020 (for perioden 2009-2011) på til sammen 10 millioner kroner der man hadde invitert til søknader om treårige forskerprosjekter (2011-2013). Programstyret besluttet å støtte følgende to prosjekter:

Fridtjof Nansen Institutt (FNI) i samarbeid med Universitetet i Tromsø (UIT) og Institutt for fredsforskning (PRIO) "Federal Russian Politics: Modernizing Northern Economies"

Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) i samarbeid med Høgskolen, Bodø og Høgskolen, Lillehammer: "Modernizing the Russian North: Politics and Practice"

Programmet gjennomførte før sommeren en mindre kartlegging av forskningen knyttet til nordområdene og Asias rolle og utarbeidet utlysningstekst som et grunnlag for Utenriksdepartementets planlagte satsing på dette feltet. Dette ble noe av grunnlaget for

vurderingen av utviklingen av NORRUSS-programmet. Forskningsrådet inngikk to delegasjonsavtaler med Utenriksdepartementet ved Seksjon for Nordområdeprosjektet, energi og ressurser og ved Seksjon for Russland, Eurasia og regionalt samarbeid. Forskningsrådet mottok også et tilskudd fra førstnevnte seksjon til en satsing på «Asias rolle i nordområdene». Til sammen omfatter bevilgningene 105 millioner kroner for perioden 2011-2016.

På det andre programstyremøtet ble det innledningsvis holdt et internt miniseminar med deltakelse fra bevilgede prosjekter, med representanter for de pågående prosjekter i programmet, og med følgende tematikk:

1. ***Russia – status and challenges. Where are the black holes in our knowledge about Russia?*** Arild Moe, Deputy Director / Senior Research Fellow Fridtjof Nansen Institute, cand. polit. NORRUSS-project: Geopolitics in the High North
2. ***Development of democracy in Russia*** Elana Wilson Rowe, PhD, Senior Research Fellow, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI) Centre for Russian Studies, Professor II University of Nordland. The NORRUSS-project: Modernizing the Russian North. Politics and Practice.
3. ***The significance of federal policy on regional economic development in Russia*** Geir Hønneland, PhD, Research Director / Research Professor, Fridtjof Nansen Institute (FNI). The NORRUSS-project: Federal Russian Politics. Modernizing Northern Economies.
4. ***The development of civil society and institutional changes in Russia*** Kirsti Stuvøy, PhD, Associate Professor, International Studies and History, Department of Social Sciences, Lillehammer University College. The NORRUSS-project: Modernizing the Russian North. Politics and Practice.

Programstyret diskuterte de nye fremtidige økonomiske rammene og innholdet for programmet. Det ble besluttet at nytt programdokument skulle ferdigstilles av programstyret i januar for endelig godkjenning i Divisjonsstyret for samfunn og helse i februar 2012.

Programmet mistet i februar sin observatør i programstyret og sitt medlem i referansegruppen ved Otto Mamelunds bortgang. Det ble oppnevnt to nye observatører til programmet fra Utenriksdepartementet: Anne Grete Riise, underdirektør, Utenriksdepartementet / Seksjon for Nordområdeprosjektet, energi og ressurser. Stephanie Kautzman, rådgiver, Utenriksdepartementet / Seksjon for Russland, Eurasia og regionalt samarbeid.

Det ble videre oppnevnt to nye medlemmer av referansegruppen til Geopolitikk-Nord:
Anne Grete Riise, underdirektør, Utenriksdepartementet / Seksjon for Nordområdeprosjektet, energi og ressurser. Tom Holter, avdelingsdirektør, Forsvarsdepartementet/ Seksjon for sikkerhetspolitisk utredning

Informasjon om inhabilitet i søknadsbehandlingen vedr. møtet i januar 2011

- Til søknadsfristen mottok programmet 16 søknader, hvorav én ikke ble godkjent som søker (utenlandsk) og dermed ikke ble behandlet på programstyremøtet.
- Antall søknader i «finalen»/over karaktergrensen: 6 søknader hadde karakteren 5 eller bedre.
- Antall av alle søknader med registrert inhabilitet: 2
- Antall inhabile programstyremedlemmer (inhabilitet knyttet til behandling av disse søknadene): Det ble registrert inhabilitet i forhold til én av søknadene før programstyremøtet og programstyremedlemmet det angikk meldte fra om dette i god tid og deltok ikke på søknadsbehandlingen. Det ble innledningsvis på møtet avdekket at enda et medlem var inhabilt, og vedkommende trådte umiddelbart ut av møtet.
- Antall settemedlemmer som deltok i behandlingen: Det ble ikke brukt settemedlemmer, da vararepresentantene også deltok på møtet og dermed trådte inn som stemmeberettigede.

Høydepunkter, resultater og funn - prosjektet Geopolitikk-Nord

Geopolitikk-Nord gjennomførte i april 2011 sin andre internasjonale konferanse, denne gangen i Murmansk. Temaet var Russland og regionalt samarbeid i Arktis. Konferansen ble bredt omtalt i russisk regional presse. I tillegg har forskerne fortsatt å bidra på nasjonale og internasjonale konferanser, holdt et stort antall foredrag og innlegg, og således formidlet sin kunnskap og foreløpige konklusjoner fra forskningen til et bredt spektrum av brukere i inn- og utland. Mer informasjon om konferansen kan man finne på prosjektets hjemmeside: www.geopoliticsnorth.org

Forskningen så langt indikerer at regionale og globale regimer med stor grad av legitimitet hos sentrale aktører bidrar til å skape en motvekt mot friksjon og konflikt i regionen. Dette funnet har blitt en stadig mer etablert overordnet konklusjon i akademia, men står fremdeles i kontrast til mye av norsk og internasjonal mediedekning. Forskningen viser at sentrale aktører i regionen støtter og i praksis følger de juridiske og institusjonelle styringsmekanismer som er relevante for blant annet grenselinjedragning, shipping og ressursforvaltning. Derfor er en overordnet konklusjon i Geopolitikk-Nord så langt at samarbeid fremfor konflikt best beskriver internasjonale relasjoner i Arktis og at dette sannsynligvis vil være tilfelle også i nær fremtid. I et lengre tidsperspektiv er det vanskeligere å trekke konklusjoner. Den avsluttende fasen av Geopolitikk-Nord vil fortsette å tilveiebringe mer informasjon om og analysere aktørenes strategiske interesser i regionen. I denne fasen vil prosjektet også identifisere mulige endringsindikatorer for den geopolitiske situasjonen i regionen. Foreligger det for eksempel konkurrerende interesser og ulike tolkninger av det juridiske og institusjonelle rammeverket som potensielt kan svinge pendelen i bilaterale relasjoner og sub-regionale spørsmål mer mot friksjon? Hva kan vi si om fremtiden ut ifra dagens praksis og tolkninger av det juridiske rammeverket kombinert med aktørenes strategiske interesser? Implikasjoner for Norge vil også bli vektlagt mer i siste del av perioden.

Foreløpig synes den nåværende geopolitiske betydningen av Arktis hos sentrale aktører noe mindre enn opprinnelig antatt. En årsak til dette kan være at mange av prosessene som bidrar til regionens utvikling fremdeles ligger noen år frem i tid. I dag forbereder arktiske stater og kommersielle aktører seg på fremtidens antatte klimatiske og økonomiske endringer i regionen. Russland er i kraft av sin geografiske størrelse, naturressurser og tilstedeværelse den største aktøren i regionen. Russisk politikk innen felt som søk og redning, fiskerisamarbeid og grensedragning indikerer at landet har interesser i å forfølge en samarbeidslinje som baserer seg på internasjonal rett. Likevel viser forskningen en fasthet i russisk strategisk kultur og i Russlands oppfatninger av nordområdene som en strategisk prioritet. Arktis er også løftet på den politiske agendaen i USA. I tillegg til etterretningsmiljøer, er marinen den amerikanske aktøren som viser størst interesse for regionen. Arktis er likevel langt ifra en strategisk prioritet i landets utenrikspolitikk. EU utvikler også en overordnet politikk for Arktis og forsøker å finne sin plass som en legitim aktør med ansvar, men også rettigheter i regionen. Shipping, energi, miljø og klima, fiskeri og forskning er spesielt viktige spørsmål for EU.

Arktisk Råd spiller en viktig rolle som agendasetter, men har foreløpig ikke en regulerende rolle. Når det er sagt, utvikler Arktisk Råd kunnskap som bidrar til styrking av styringsmekanismer i regionen og tilrettelegger for samarbeid innen spesifikke saksfelt, slik som søk og redning. I løpet av de senere år har det avtegnet seg et bilde av aktører i regionen som deler seg i to grupper. Den første er de arktiske "kjernestatene" som gjerne inkluderer kyststatene (USA, Canada, Russland, Norge og Danmark) men også i mange sammenhenger andre medlemmer av Arktis Råd (Island, Finland, Sverige). Aktørene med minst fotfeste i regionen er de som ikke er medlemmer av Arktisk Råd, slik som EU og Kina. Spørsmålet om disse aktørene skal få fast observatørstatus i Rådet eksemplifiserer en utvikling fra en region som for få år siden stort sett lå utenfor interessesfæren til mange aktører, til et område av verden som flere ønsker innflytelse over, noe som synes stadig mer utfordrende å få.